

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ

Հիները ժամանակը կը ներկայացնէին պատկերովը գետի մը, որ իր սըրընթաց վազքին մէջ կ'ընկուզէ եւ կը տանի ամէն ինչ, այսինքն ամէն բան, զոր բառին ամփոփ առումովը կեանք կը կոչենք մենք:

Այս մտածումը — ինչ որ ալ լինին ժամանակի իմացքին մասին փիլիսոփայական տեսութիւնները — իբրեւ այլաբանական տարազ գէթ կը պահէ միշտ իր արժէքը. զի պարզ է թէ տեւողութեան մտապատկերը կամ ժամանակին զաղափարը իրերու կորնշականութեան զիտական մէկ տարրն է իսկապէս. ու իրերու ընթացքին կամ յաջորդականութեան խորհուրդն է որ միտքին մէջ կը ծնի կամ կը շինէ ժամանակին ըմբռնումը:

Ուրիշ բացատրութեամբ, ժամանակը մտածումի ձեւ մըն է լոկ. մարդ կրնայ խորհիլ ժամանակին ինչպէս միջոցին վրայ, իրականին ամենէն ընդհանուր այդ զաղափարներուն վրայ, որովհետեւ ինքն իսկ մէկ մասն է այդ իրականին, ու անոր եւ իրեն՝ մարդուն եւ ընութեան, եսին եւ ոչ-եսին, ենթակային եւ առարկային միջեւ եղածը ոչ անդունդ է եւ ոչ նոյնացում, այլ յարաբերութիւն, տարբերութիւն եւ շարայարութիւն միայն:

Բայց ասիկա խնդրոյն իմաստասիրական մէկ կողմն է միայն, որ առ նուազն մեզի կը հասկնայ կեանքին անցաւորութիւնը. վասն զի երբ կ'ըսենք թէ կ'անցնի ժամանակը, կ'ուզենք ըսել թէ կ'ոչընչանան՝ կ'անցնին այն ամէն բաները, զորս նիւթապէս իրական կը նկատենք. այս երկրաւոր կեանքը, եւ անոր մեզի համար ամենէն իրական մասը, այսինքն մե՛ր իսկ կեանքը: Ու հոս է որ ի յայտ կուգայ հարցին բարոյական կողմը, որ մեզի համար անշուշտ աւելի կարեւոր է եւ շահեկան:

Կ'անցնին մարդիկ, բայց կը մնայ մարդկութիւնը: Միայն այն մտածումը՝ թէ դար ու կէս ետքը, երբ ամէնքս արգէն իջած կ'ըլլանք ի հող մահու, ոչ ոք պիտի մնացած ըլլայ, ոչ ոք բոլոր անոնցմէ՝ որոնք մարդկային ընկերութիւնը կը բաղադրեն այսօր երկրի վրայ, միայն այս մտածութիւնը, այո՛, ինչ սառեցնող ծանրութեամբ կը կոխէ մեր սիրտին վրայ. բայց այն անդադարձութիւնը միեւնոյն ատեն թէ, հակառակ դասականացած պատկերին, բոլորովին «ստուերի անցք» մը չէ կարելի համարիլ մարդկային գոյութիւնը, քանի

որ կը մնայ կամ կրնայ մնալ միշտ անկէ ինչ մը՝ հետք մը, որ ժամանակին հետ ապրեցնէ զայն՝ իբրեւ չճշուող արժէք մը, այս խորհրդածութիւնը եւս, այո՛, իբրեւ հասարակաց զգացումով կնքուած հաւաստիք մը, ինչպէս վեր կ'առնու սիրտերնիս:

Բայց ո՞րն է այդ ինչը, մարդկային անձնաւորութեան այդ ազնուազոյն մասը, որ կրնայ վերապրիլ անոր բոլոր միւս մասերու անհետացումէն ետքն ալ, եւ կերպով մը յաւերժացնել իսկ զայն:

Պրանսացի մեծ իմաստասէրին այնքան յստակիմաց զգացմամբ պատգամած բանավճիռին մէջ է այս հարցումին պատասխանը. «Կը խորհիմ՝ ուրեմն կ'ապրիմ»:

Մտածելու կարողութիւնն է կեանքին զերազանց ապացոյցը. մտածումը կեանքն իսկ է. անոր ամենէն բարձր ու արժող ձեւը: Ամէն ինչ ծնունդն ու արդիւնքն է մտածումին, բանին. «առանց անոր չէ եղած ոչ մէկ բան որ եղած է»:

Ամէն ինչ որ կայ կամ կը լինի, զոյ լինելէ առաջ է նախապէս միտքին մէջ. ամէն իղձ եւ ներոյժ զօրութիւն ըղիտմն է անոր, մարդուն մէջ ամենէն աստուածային այդ կարողութեան: Այլ է իրականութիւն, այլ է կեանք. առաջինը՝ այն որ կ'ենթարկուի մեր զգացումներուն, հետեւանք կամ արդիւնք է լոկ. իսկ երկրորդը՝ պատճառ կամ արդիւնաբար զօրութիւն:

Արդ, ինչ որ կը մնայ կեանքէն ու կը տեւէ ստուգիւ, է այն ամէնը՝ որ խորհուրդին երկնող ներգործութիւնը ունի: Կ'ապրի նա որ կը զգայ թէ կը խորհի: Ամենէն աւելի կ'ապրին ոչ թէ անոնք՝ որոնց զոյութիւնը տարիներու առաւելագոյն թիւի մը վրայ կը հոլովուի, այլ անոնք՝ որոնց կեանքը մեծ եւ զեղեցիկ իմաստի մը մէջ կը խորանայ: Վասն զի ապրիլը ոչ թէ տեւելն է այլ «զիտնալը, յուսալը, սիրելը, հիանալը, հաւատալը եւ զործելը: Անոնք ամենէն շատ կ'ապրին՝ որոնք ամենէն շատ պաշտած են իրենց միտքովը, սիրտովը եւ զործերովը»:

Պէտք չէ ուրեմն կեանքին մէջ փնտռել ինչ որ երբեք չունի եւ չէ ան. տեւողութիւն՝ զոր օրինակ, այլ պատճառական ոյժ եւ նպատակ, այսինքն ստեղծագործող զօրութիւն եւ ձգտում դէպի առաջադրուած որոշ եւ բարձր վախճան մը: Իսկ այդ ձգտումն ու զօրութիւնը այնքան աւելի ջերմ կը լինին եւ պիրկ, որքան աւելի ազդու է կէտադրուած նպատակին ձգողականութիւնը՝ իր իմացական եւ բարոյական հրապոյրներովը:

Աննպատակ կեանքը տաղտուկին տառապանքն է, որ տխրութեան մէջ կը հիւծի կամ անտարբերութեան մէջ կ'անասնանայ, յետոյ, յաճախ, արկածախնդրական մոլորանքներու մէջ կորսուելու համար իսպառ. մինչ վսեմ վախճանի մը ձգտող կեանքը ներքին, թերեւս ստէպ լուռ, բայց յամենայն դէպս իրական բերկրանքներով արփաւէտուած հոգեկան այն վիճակն է, ուր սիրտը ամենէն ազնուական իղձերուն թխտումովը կը տաքնայ, ու կամքը, վիշտերու և փորձութեանց քուրային մէջ պողպատի փոխարկուած, դիւցազնութեան զօտին կը կապէ շատ անգամ ամենէն տկար մահկանացուներու մէջքին:

Բանականութեամբ եւ զիտակցութեամբ օժտուած մարդուն համար այդ է բուն կեանքը. տեսլականի մը հայեցողութեամբ պայծառացած եւ կամքի ու

նկարագրի շնորհներով զեղեցկացած կեանքը, որ, եթէ կրօնական խանդավառութեամբ ալ ոգևորուի, ամբողջական կերպարանափոխութիւնը կ'ըլլայ անձին, նպատակ և վախճան ունենալով իր բոլոր հոգեկան ոյժերուն ներգաշնակ փթթումը:

Անհատէն՝ ընկերութեան, մարդէն՝ մարդկութեան տանող ճամբան ա՛յս պէտք է ըլլայ միայն, մտածուած՝ բարձր ու բարի նպատակի մը մտասեւեռումովը ապրուած կեանքը: Այդպիսի կեանքերու մէջ է որ, ինչպէս կ'ըսէ Կիւյօ, ամէն քայլափոխ մարդուն համար հեռանկար մը կը բանայ դէպի մարդկութեան սիրտը:

Մեծ հոգիներն անոնք են որոնք կ'ապրին ապագային և ընդհանրութեան խորհուրդովը մանաւանդ, որոնք, իրենց անուան և անձին ունայնացումովը նոյն իսկ, ի սպաս կը դնեն իրենց բոլոր կարողութիւնները՝ հանրօգուտ գործի մը կատարման կամ մեծ սկզբունքի մը արդիւնագործումին համար:

Կրօնական, քաղաքական, բարոյական, գիտական, ճարտարական կամ անտեսական յառաջդիմութեանց արդիւնքներովը կազմակերպուած այն դրութիւնը, որ քաղաքակրթութիւնն է, ամբողջովին պտուղն է այդպիսի կեանքերու համաձուլումին: Արարչութեան պսակը, մարդը, կ'ապրի մարդկութեան մէջ՝ զինքը բարացուցող եւ իր էութեան ամենէն ազնուազոյն մասովը, իր միտքին ու սիրտին կեանքովը. ու ասիկա իր մեծագոյն փառքն է:

Անուններու վրայ չէ որ կը կանգնի այդ փառքը, այլ զաղափարներու. դէմքերը ամենամեծ մասամբ ջնջուած՝ սրբուած են քաղաքակրթական մեծագործութեանց պատմութեան մէջ, ու զաղափարներն են որ կը յաւերժացնեն հոն մարդուն արժանիքը մարդկութեան կեանքին մէջ:

Ո՛չ իր երկարութեան մէջ պէտք է փնտռել կեանքին արդիւնաւորութիւնը, եւ ո՛չ հաճոյականութեանը մէջ՝ անոր քաղցրութիւնը: Բարոյական նպատակի մը կանչուած է ամէն մարդ. իր ճշմարիտ արժէքին վերածած կ'ըլլանք մեր կեանքը, եթէ կարենանք ընել զայն ճամբայ՝ մեր կոչումին: Ու մարդուն համար չկայ աւելի քաղցր բան մը քան այն զոհունակութիւնը, զոր իր պարտականութիւնը կատարած ըլլալու գիտակցութիւնը պիտի տայ իրեն, իր աչքը վերջին անգամ և ընդ միշտ աշխարհի լոյսին փակած պահուն:

Իտէալի մը հետապնդութեամբ եւ կամքով ապրուած կեանքն է բուն կեանքը:

* * *

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՄՏԱՆՍԻԱՆ ՅՈՒՐԵՐ

ԶՐՈՒԹԻՒՆԸ ՏԿԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«Յորժամ տկարանամ՝ յայնժամ զօրանամ» կ'ըսէր Պօղոս: Քրիստոնէին այս նշանաբանը՝ նշանաբանն է քրիստոնէութեան: Տկար եղած ատենն է որ հօր է ան: Հաւատքն է անոր սկզբունքը և կեանքը, վստահութիւնը՝ ճշմարտութեան անստասանելի ոյժին, հոգիին անտեսանելի օգնութեան վրայ: Նման զինքը օտեղծող Աստուծոյ, ինքն ալ օտեղծող է. դուրս կը բերէ շերեցածը շերեցածէն՝ այսինքն ի չգոյէ. մտածումէ մը աշխարհ մը դուրս կը բերէ. ու չ'ուզեր աշխարհէ մը մտածում մը հանել: Զ'ախորժիր օհէ հաստատումէ՝ որ շատ ապահով է, որ շատ մարդկօրէն հաստատուն է: Անկայուն հաճելի է իրեն. իր ոյժը անստուգութիւնն է. որովհետեւ ամէն ինչ որ շատ դիւրին գնացք մը և յոյժ թափանցիկ և յստակ ապագայ մը կուտայ իրեն, անպատճառ կը խախտէ իր վստահութիւնը, և, ատով նոյն իսկ, կ'այլայլէ իր սկզբունքը:

Ա. Վ.